

РОЗДІЛ 6. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF EXPERIMENTAL VERIFICATION OF THE METHOD OF FORMATION OF CREATIVE SKILLS IN FUTURE SPECIALISTS IN THE SPHERE OF AND HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

У статті здійснено аналіз методик формування творчих умінь та наукове обґрунтування доцільності застосування ефективних методик для визначення потенціалу творчості серед майбутніх фахівців сфери туризму та готельно-ресторанної справи. На основі відомих теорій і методик та самостійно розроблених інструментальних засобів здійснено експериментальну перевірку їх адаптації до сучасних реалій визначення та формування творчого потенціалу та креативності серед студентів спеціальностей «туризм» і «готельно-ресторанна справа». Формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу розглядалося як структурна динамічна система, яка змінюється під впливом інтеграційних процесів у суспільстві на кожному з виділених етапів. Наведено низку кількісних та якісних показників, які характерні для визначення творчого потенціалу майбутнього фахівця сфери туризму та готельно-ресторанного бізнесу.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, експеримент, креативність, методика, методологія, моделювання, науково-педагогічний експеримент, студент, творчість, фахівці сфери туризму, готельно-ресторанний бізнес.

В статті здійснено аналіз методик формування творчих умінь і нау-

ное обоснование целесообразности применения эффективных методик для определения потенциала творчества среди будущих специалистов сферы туризма и гостинично-ресторанного дела. На основе известных теорий и методик и самостоятельно разработанных инструментальных средств осуществлена экспериментальная проверка их адаптации к современным реалиям определения и формирования творческого потенциала и креативности среди студентов специальностей «туризм» и «гостинично-ресторанное дело». Формирование профессиональной культуры будущих менеджеров туризма во внеаудиторной деятельности высшего учебного заведения рассматривалось как структурная динамическая система, которая меняется под влиянием интеграционных процессов в обществе на каждом из выделенных этапов. Представлен ряд количественных и качественных показателей, которые характерны для определения творческого потенциала будущего специалиста сферы туризма и гостинично-ресторанного бизнеса.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, эксперимент, креативность, методика, методология, моделирование, научно-педагогический эксперимент, студент, творчество, специалисты сферы туризма, гостинично-ресторанный бизнес.

УДК 338.48:331.005.95/96

Беляєва С.С.

к. е. н., доцент,
доцент кафедри туризму
та готельно-ресторанної справи
Черкаський державний технологічний
університет

*In the article the theoretical substantiation of the essence of the method of formation of creative skills in the future specialists of the sphere of tourism and hotel and restaurant business and its experimental verification is carried out. Among the main tasks of the study – the definition of the most optimal methods for the formation of creative skills of future professionals. The main purpose of experimental work for the disclosure of the subject of the article is a deeper study of the object and subject of the study. The necessity of realization of the set goal has determined the corresponding organization of experimental work. When writing an article and directly practical scientific research on its subject, an appropriate methodology and methods are used, in particular diagnostics, problem-solving, interactive, practical and evaluation, as well as appropriate means, including verbal (language, textbooks, tutorials), visual (circuits, tables, multimedia); methods of control and correction (testing, surveys, self-control, counseling, individual tasks, interviews); Methods of mathematical statistics, processing, analysis, generalization and design of the results of the experiment on the topic of research. The analysis of methods of forming creative skills and scientific substantiation of expediency of application of effective methods for determining the potential of creativity among future specialists of the sphere of tourism and hotel and restaurant business is carried out. On the basis of well-known theories and techniques and independently developed instrumental means, experimental verification of their adaptation to the current realities of determination and formation of creative potential and creativity among students of the specialties "tourism" and "hotel and restaurant business" was performed. It is determined that the proposed model provides for annual monitoring of the criteria and relevant indicators. There are a number of quantitative and qualitative indicators that are characteristic for determining the creative potential of the future specialist in the sphere of tourism and hotel and restaurant business. Experimental work on the formation of the professional culture of future tourism managers was based on the approbation of an indicative model for the formation of the professional culture of future tourism managers in the non-auditing activity of the higher educational institution, which included the target, content, technological and productive components. Experimental work was performed on the basis of the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Affairs of the Faculty of Food Technologies and the Service Industry of Cherkassy State Technological University (Cherkasy). The formation of the professional culture of future tourism managers in the non-auditing activity of the higher educational institution was considered as a structural dynamic system that changes under the influence of integration processes in society at each of the selected stages. **Key words:** higher education institution, experiment, creativity, methodology, methodology, modeling, scientific and pedagogical experiment, student, creativity, tourism specialists, hotel and restaurant business.*

Постановка проблеми. Актуальність теми насамперед полягає в тому, що в умовах глобалізованого світу, можливості та необхідності застосування інтерактивних технологій, засобів і методів комунікацій формування творчих умінь у майбутніх фахівців ґрунтується не тільки на теоретико-прикладній базі навчального процесу, але й на особистих якостях, рівні здатності сприймати матеріал, навичок застосовувати на практиці теоретичні знання, креативно мислити та творчо підходити до будь-якої проблематики в пошуку варіантів ефективних дій для її вирішення. Це стосується, зокрема, й сфери туризму та готельно-ресторанної справи, коли зовнішні та внутрішні фактори впливу на середовище створення й надання послуг відповідному споживачеві зумовлюють оперативне та одночасно якісне застосування фахових навичок й умінь. Предмет дослідження – теоретичне обґрунтування сутності методики формування творчих умінь у майбутніх фахівців сфери туризму й готельно-ресторанної справи та її експериментальна перевірка. Об'єктом дослідження є творчі уміння майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню змісту навчання, форм підготовки та вимог до фахівців туристичної галузі приділяється увага як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями, таких як С. Холл, В.К. Федорченко (концептуальні засади змісту підготовки), Н.А. Фоменко (принципи стандартизації туристичної освіти), Дж. Рітчі, Ф. Річардс, С.У. Гончаренко, І.В. Зорін, В.О. Квартальний та інші [1].

Постановка завдання. Завдання визначити найбільш оптимальні методики формування творчих умінь у майбутніх фахівців є одним із пріоритетних напрямів нашого дослідження. Головною метою експериментальної роботи для розкриття теми статті є глибше вивчення об'єкта й предмета дослідження. Необхідність реалізації поставленої мети зумовила відповідну організацію експериментальної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідно-експериментальну роботу виконано на базі кафедри туризму та готельно-ресторанної справи факультету харчових технологій та сфери обслуговування Черкаського державного технологічного університету (м. Черкаси). Усього дослідження охоплено 470 осіб (370 студентів, 12 викладачів – фахівців сфери туризму), 200 студентів брали участь у формульованому етапі експерименту. Дослідження проводилося впродовж 2015-2018 років і охоплювали три етапи науково-педагогічного пошуку.

На першому етапі дослідження (2015-2016 рр.) – теоретико-діагностичному – здійснено теоретичне вивчення стану розробленості проблеми; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та складено програму дослідження; проаналізовано стан її

дослідження у філософській, історичній, психолого-педагогічній літературі, а також навчальні плани, програми, підручники та навчальні посібники; розроблено програму констатувального та формульовального етапів експериментального дослідження.

На другому етапі (2016-2017 рр.) – аналітико-пошуковому – з'ясовано сучасний стан формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу, оцінено його результативність; розроблено авторську структурну модель та технологію формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму; визначено сутність, структуру, критерії, показники та рівні сформованості професійної культури; проведено констатувальний етап експериментального дослідження.

На третьому (експериментально-узагальнюючому) етапі (2017-2018 рр.) проведено експериментальну перевірку технології формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу; розроблено дидактичні матеріали; здійснено порівняльний аналіз початкових, проміжних і прикінцевих результатів дослідження, виявлено ефективність запропонованої технології; систематизовано результати формульовального етапу експерименту, завершено оформлення наукової роботи загалом. Результатом експерименту стали практичні заходи поза межами навчального закладу, зокрема «Інтерактивні туристичні походи» в с. Головкивці Чигиринського району Черкаської області; проект «Даруй життя джерелам», що сприяв популяризації екологічного та сільського (зеленого) туризму на території Черкаської області, соціальний проект «Майстерня екодискусії «Право бути»», де викладачі та студенти кафедри туризму та готельно-ресторанної справи ЧДТУ брали активну участь у дослідженні природно-заповідних об'єктів Черкащини та пропонували напрямки сприяння розвитку рекреаційних послуг та, зокрема, мали можливість виявити свої творчі здібності, а також публікація низки науково-методичних, науково-популярних робіт на відповідну тематику, залучення творчо обдарованої молоді та науково-педагогічних кадрів, представників туристичних й екологічних громадських організацій, місцевих громад, органів місцевого самоврядування до спільної взаємозацікавленої роботи та визначення «дорожньої карти» для співпраці [2]. У наукових колах на загально-теоретичному рівні творчість інтерпретується як «діяльність, що породжує щось якісно нове, чого ніколи раніше не було» [3]. Здебільшого поняття «творчість» пов'язують із новизною, розставляючи акценти щодо важливості якісного порівняно з кількісним. Науковці наголошують на необхідності створювати відповідні умови для розкриття творчих здібностей, тобто сприяти наявності спе-

цифічного середовища, де можливо розвивати здібності. Практична підготовка є невід'ємною частиною навчально-виховного процесу туристичного спрямування. Практика майбутніх менеджерів туризму забезпечує розширення сфери пізнання студентів завдяки спостереженню за здійсненням операцій працівником підприємства, його активність, діяльність, у процесі якої на основі знань розвиваються фахові вміння та навички, відбувається професійне становлення майбутнього спеціаліста. Різні види практик (навчальна, виробнича) дають змогу ознайомити студентів зі специфікою роботи підприємств та установ туристичного профілю, з їх організацією, управлінням, плануванням. Студенти отримують інформацію про зміст та особливості майбутньої професійної діяльності, вивчають особливості регіонального туризму. Л. Поважна, аналізуючи роль практики у процесі підготовки фахівця, вказує на її значення у розвитку навичок організаторської, управлінської діяльності, у прийнятті професійних рішень з урахуванням їх психологічних і соціально-економічних наслідків та застосуванні прогресивного досвіду у майбутній діяльності. Модель формування професійної культури майбутнього менеджера туризму містить технологічну складову частину, яка включає технологію формування професійної культури: етапи, форми, методи, засоби та ін. Технологія формування професійної культури майбутнього менеджера туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу включає такі етапи [4, с. 97]: організаційний, цільовий, змістовий, діяльнісний, результативний.

Навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі здійснюється з використанням традиційних форм організації освітнього процесу (самостійна робота студентів, позааудиторна діяльність: гуртки, клуби, факультативи, дистанційні курси, творча майстерня, екскурсії та походи), інноваційні форми (проектна діяльність, презентації, робота з електронними базами). У межах нашого дослідження технологія формування професійної культури включала методи (репродуктивні, проблемно-пошукові, інтерактивні, практичні та оцінні) та засоби, зокрема словесні (мова, підручники, навчальні посібники), наочні (схеми, таблиці, мультимедійні); способи контролю та корекції (тестування, опитування, самоконтроль, консультації, індивідуальні завдання, співбесіди). Результативна складову частину моделі формування професійної культури відображає рівень сформованості компонентів професійної культури майбутнього менеджера туризму (мотиваційно-аксіологічний, пізнавальний, діяльнісний, результативно-аналітичний); критерії та показники сформованості професійної культури (цілемотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та рефлексивний); рівні сформованості професійної

культури майбутнього менеджера туризму (високий, достатній, середній, низький).

Розроблена модель формування професійної культури майбутнього менеджера туризму є ефективним інструментарієм організації системи підготовки кваліфікованого менеджера туризму. Модель постійно розвивається, є відкритою, може бути доповнена новими компонентами. Педагогічне дослідження проводилося у кілька етапів. Всі вони були взаємозалежні та підпорядковані загальній меті. Кожний з них характеризувався своїми завданнями, методами, засобами вирішення та результатами. На початку дослідження були визначені його завдання й етапи, а також здійснено методичне розроблення експериментального матеріалу.

Констатувальний етап експерименту був спрямований на визначення актуального стану проблеми сформованості професійної культури майбутніх менеджерів туризму; експериментальної бази дослідження, формування вибірки, обґрунтування критеріїв, показників і рівнів сформованості професійної культури майбутніх менеджерів туризму, підбір діагностичного інструментарію, співвідношення його зі структурними компонентами професійної культури; визначення актуального рівня професійної культури майбутніх менеджерів туризму, проведення первинної діагностики.

Формувальний етап педагогічного експерименту передбачав упровадження в навчально-виховний процес підготовки експериментальних груп технології формування професійної культури та поетапну реалізацію технології формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу.

На оцінно-результативному етапі педагогічного експерименту проводилося повторне діагностування рівнів сформованості професійної культури майбутніх менеджерів туризму, перевірка отриманих результатів та їх вірогідності методами математичної статистики, обробки, аналізу, узагальнення та оформлення результатів експерименту за темою дослідження.

Під час підготовки та проведення констатувального етапу експерименту вивчався стан сформованості професійної культури майбутніх менеджерів туризму, визначалися загальні напрями вирішення проблеми дослідження. Стан сформованості професійної культури майбутніх менеджерів туризму визначено на основі проведення констатувальних зрізів готовності до професійної діяльності студентів кафедри туризму та готельно-ресторанної справи ЧДТУ (м. Черкаси).

Об'єктивність фахівців туристичної сфери, що працюють у вищих навчальних закладах, рекомендовано визначати за їхньою здатністю адекватно оцінювати рівень сформованості професійної

культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу; за здатністю розв'язувати проблеми під час навчально-виховного процесу визначалася діловитість, позитивне ставлення до науково-дослідної діяльності, наявність самоконтролю, прагнення до самореалізації, бажання наблизити теоретичну підготовку до практичної, володіння кількома іноземними мовами та новітніми комп'ютерними технологіями. Також бажання брати участь в експерименті характеризувало зацікавленість фахівців. Дослідження проводилося з викладачами-практиками, які працюють на кафедрі туризму та готельно-ресторанної справи ЧДТУ.

На першому етапі констатувального етапу експерименту з метою визначення готовності студентів до співробітництва проводився аналіз рівня сформованості в майбутніх менеджерів туризму управлінських понять і уявлень про управлінські мотиви та цінності, які необхідні для вирішення проблемних ситуацій у діяльності менеджера туризму.

На другому етапі на основі самостійно розробленої структурної моделі досліджувався рівень сформованості професійної культури майбутніх менеджерів туризму. Відповідно до цього були використані анкети й тести, за допомогою яких визначили, які ж уявлення студентів про майбутню професійну діяльність, чи є спрямованість на працю у сфері управління, який рівень управлінських знань, чи самостійний студент у прийнятті рішень, чи є присутньою в його діяльності творчість та потреба в самовдосконаленні, чи володіє студент управлінськими вміннями та навичками; діагностичні бесіди, інтерв'ювання, спостереження. На другому етапі на основі самостійно розробленої моделі досліджувався рівень сформованості професійної культури менеджерів туризму. Аналіз

результатів дослідження проводився за допомогою методики О. Смірнова [5]. Суть цієї методики полягає у використанні відносних частот. Оцінка кожної ознаки здійснювалась за 5-бальною шкалою, де бал «5» передбачав наявність сформованої ознаки на найвищому рівні, а бал «1» – на мінімальному.

Для порівняльного аналізу за кожним показником підраховувалася сумарна кількість балів, одержана окремо кожним серед опитуваних; після цього визначалася відносна частота або частка показника залежно від одержаної сумарної та максимальної можливої кількості балів. Усі дані зводилися до загальної таблиці.

Стан сформованості професійної культури майбутніх менеджерів туризму визначений на основі проведення констатувальних зрізів серед практиків, студентів IV курсу освітнього рівня «бакалавр» і I курсу освітнього рівня «магістр» кафедри туризму та готельно-ресторанної справи ЧДТУ (табл. 1).

Під час визначення рівня професійної культури експертів на перший план висувують пізнавальні мотиви, що становлять основу професії менеджера туризму – потребу ефективно вирішувати завдання управлінського характеру (прийняти правильне рішення, нести відповідальність за прийняте рішення, вміти спілкуватися з оточенням, організувати їх та ін.). Однак у них відсутні стійкі мотиви щодо володіння управлінськими знаннями, які необхідні в організації продуктивної управлінської діяльності майбутніх менеджерів. Когнітивний критерій передбачає володіння викладачами-практиками системою знань (соціально-гуманітарних, соціально-економічних, фахових і спеціальних), які забезпечують продуктивний навчально-виховний процес, високий рівень сформованості професійної культури. За результатами дослідження оволодіння теоретико-методологіч-

Таблиця 1

Діагностичний інструментарій педагогічного експерименту

Пор. №	Методика	Цілі застосування	Структурні компоненти професійної культури	Взаємозв'язок із критеріями і показниками
1	Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса	Визначення рівня умотивованості майбутніх менеджерів туризму на досягнення успіху у діяльності	Мотиваційно-аксіологічний	Досліджує спрямованість навчальної і професійної діяльності майбутніх менеджерів туризму на досягнення успіху
2	Опитувальник	Виявлення рівня знань майбутніх менеджерів туризму щодо принципів, цілей, форм і методів організації туристичної діяльності	Пізнавальний	Дозволяє визначити самооцінку менеджерів туризму щодо рівня їх знань про цілі, шляхи та методи організації туристичної діяльності
3	Методика виявлення «Комунікативних і організаторських здібностей» (КОС-2)	Визначення комунікативних та організаторських здібностей майбутніх менеджерів туризму	Діяльнісний	Визначає розвиток комунікативних та організаторських здібностей досліджуваних; поведінку студентів у формальній (професійній) ситуації
4	Анкета для самооцінки толерантності майбутнього менеджера туризму	Виявлення рівня толерантності майбутніх менеджерів туризму	Рефлексивно-аналітичний	Спрямований на виявлення усвідомлення майбутніми менеджерами туризму залежності ситуації від їх поведінки

ними знаннями щодо професійної культури менеджера туризму перевага надається фаховим знанням з основ економіки та менеджменту, однак експерти високо оцінюють роль знань з основ педагогіки і психології. Суттєву роль у формуванні професійної культури викладачі-практики відводять спеціальним знанням:

- знанням про роль культури в житті сучасної людини, її принципи, правила;
- системі знань для успішного аналізу ситуації, які стосуються прояву професійної культури;
- знанням про культуру в її видах, формах, типах;
- знанням про роль професійної культури у діяльності управлінця.

Виходячи з розробленої моделі, наступним був аналіз діяльнісного компонента. Останній безпосередньо пов'язаний з формуванням у менеджерів туризму цілісної системи відповідних умінь, необхідних для формування професійної культури. На даному етапі завданням досліджуваних було виявити рівень значущості та оцінити рівень сформованості комплексу умінь (гностичних, проєктувальних, комунікативних, організаторських, конструктивних й оцінних). Відповідно до мети констатувального етапу експерименту проведено констатувальний зріз рівня значущості та рівня сформованості виділених умінь. Аналізуючи результати самооцінки викладачами-практиками рівня сформованості комплексу вмінь, можна відстежити деякі загальні тенденції:

1. Найвище оцінюються рівень сформованості у них організаторських (0,87-0,70), конструктивних (0,84-0,68), проєктувальних (0,76-0,58) та комунікативних (0,77-0,61) умінь.

2. Найнижче оцінюється рівень сформованості у менеджерів оцінних (0,72-0,53) та гностичних (0,72-0,55) умінь. Проведене дослідження рівня сформованості організаторських умінь дає підстави стверджувати, що найвищого рівня в обох досліджуваних групах досягли умінь, пов'язані із загальним процесом організації навчання майбутніх менеджерів туризму:

- мобілізувати внутрішні ресурси з метою досягнення мети (0,94-0,78);
- створювати умови для успішного формування власної професійної культури (0,92-0,75);
- вміння організувати власну діяльність (0,92-0,74);
- ефективно використовувати рольову поведінку відповідно до умов з метою розв'язання професійних завдань (0,91-0,72);
- організація дослідницько-пошукової діяльності (0,89-0,69);
- стимулювання самостійності, відповідальності, активності (0,87-0,70);
- приймати оптимальні рішення у конкретних ситуаціях (0,86-0,68).

Окрім того, у фахівців виникають деякі труднощі щодо ефективної взаємодії з оточенням (0,83-0,67), раціонально розподіляти доручення між колегами в процесі організації комунікації та періодично контролювати їх виконання (0,80-0,64), ефективно планувати робочий час (0,77-0,61). Дослідження сформованості конструктивних умінь у спеціалістів показало, що найбільш сформованими є вміння застосовувати інноваційні технології у процесі формування професійної культури (0,94-0,78); розробляти концепцію формування професійної культури майбутнього менеджера туризму (0,90-0,73); використовувати набуті знання з метою реалізації творчого потенціалу (0,87-0,69); вміння використовувати інноваційні технології та впроваджувати їх у процес формування професійної культури (0,85-0,69); використовувати методи, форми та прийоми, необхідні для ефективного формування професійної культури (0,83-0,67); розробляти алгоритм реалізації програми формування професійної культури майбутнього управлінця (0,79-0,62); працювати з фаховою літературою (0,78-0,62).

У процесі дослідження експерти зауважували, що у них виникають труднощі під час формування вміння інтегрувати знання з різних сфер і застосування їх відповідно до ситуації (0,76-0,60). Це свідчить про те, що у своїй професійно-педагогічній діяльності вони використовують традиційні форми формування професійної культури у майбутніх менеджерів туризму.

У сфері комунікативних умінь найбільш розвиненими виявились вміння висловлювати свою думку, корегувати свою поведінку у процесі спілкування (0,83-0,67); використовувати прийоми та засоби комунікації у процесі формування професійної культури (0,81-0,65); чітко, коректно та зрозуміло висловлювати думку, формулювати завдання (0,80-0,64); використовувати вербальні та невербальні засоби комунікації у процесі управлінського спілкування (0,77-0,61); емоційно та уважно слухати співрозмовника, поважати чужі переконання (0,75-0,59). Однак більшість викладачів-практиків вважають недостатньо сформованими вміння уважно, емоційно слухати співрозмовника, виявляти повагу до чужих переконань (соціальних, релігійних тощо) (0,73-0,56) та вміння підтримувати розмову, вести діалог, співпрацювати в колективі (0,71-0,56).

Аналіз сформованості проєктувальних умінь дав такі результати: найбільш сформованими виявились вміння, що пов'язані з професійною діяльністю, спрямованою на розв'язання актуальних цілей та завдань навчально-виховної діяльності – проєктувати провідні цілі та завдання формування професійної культури (0,81-0,62), розробляти концепцію формування професійної культури менеджера (0,78-0,61).

Найменшого рівня сформованості набули уміння, пов'язані з моделюванням ефективних методів і засобів формування професійної культури (0,73-0,55) та передбачати труднощі, що можуть виникнути в процесі формування професійної культури (0,71-0,54). Серед гностичних умінь найменшого рівня сформованості серед менеджерів обох груп набули такі уміння: аналізувати причини успіху і невдач у процесі формування професійної культури (0,77-0,60); визначати власну готовність до формування професійної культури (0,74-0,58); використовувати позитивні сторони та недоліки під час формування професійної культури (0,73-0,57); добирати та опрацьовувати інформацію з досліджуваної теми (0,71-0,54). Найменш сформованими є уміння об'єктивно оцінювати поведінку оточуючих і власну (0,68-0,52) та уміння оцінювати власні соціальні дії (0,66-0,50).

Недостатній рівень сформованості гностичних умінь свідчить про те, що в навчально-виховному процесі не приділяється в достатній мірі увага використанню проблемно-пошукових, евристичних методів та інноваційних технологій. У цілому традиційна система орієнтована на формування репродуктивного типу мислення. Отримані результати вказують на необхідність наукового обґрунтування дослідницького компонента професійної діяльності як резерву підвищення професійної майстерності менеджера туризму. Невисокі позиції у рейтингу займають оцінні уміння навчально-виховного процесу, що підтверджується результатами дослідження. Найсформованішими є уміння оцінювати на якісному та кількісному рівнях результати навчально-виховного процесу з формування власної професійної культури (0,75-0,56) та вміння оцінювати власну професійну діяльність з формування професійної культури менеджера туризму (0,73-0,54). Найменш сформованими є вміння сприяти організації оцінної діяльності в позааудиторній діяльності під час формування професійної культури (0,68-0,49). Наступним критерієм дослідження був рефлексивний, який включає самоаналіз, самокорегування, рефлексію досягнень і рефлексивну позицію [4, с. 98]. Перспектива розвитку професійного ставлення особистості до світу полягає у придбанні нових, обумовлених професією, засобів пізнання, розуміння, оволодіння, перетворення світу речей, світу інших людей, світу свого «Я» (за С.Л. Рубінштейном). Розуміння важливості виділених характеристик творчої особистості дозволило сконструювати тестову методику, зорієнтовану на діагностику складових креативності.

За Л.С. Виготським доцільно застосувати тест «Креативність», що включає 80 запитань, з яких по 10 спрямовані на визначення самооцінки щодо 8-ми складових креативності. На всі питання потрібно відповісти двічі: перший раз – з погляду

«Я – реальний», вдруге – з позиції «Я – ідеальний». З метою наочності показники дослідження подаються графічно. Контури психологічних профілей креативності «Я – ідеальний» та «Я – реальний» є ілюстрацією співвідношення між наявним і бажаним рівнем креативності, орієнтиром для подальшого розвитку, для складання індивідуальної програми реалізації творчості. Є категорія людей, чий, ніби «дрімаючий» інтелект потребує активної стимуляції, внутрішні сили якого власне потрібно «пробудити». Застосовувати тест «Креативність» можна паралельно з прихованим спостереженням прояву творчості в навчально-професійній діяльності. Діагностика креативності має орієнтувальний характер. А справжній прояв креативності відбувається в процесі продуктивної діяльності особистості. Таким чином, застосування різноманітних професійно-орієнтованих форм навчання сприяє створенню умов для глибокого й повного засвоєння майбутніми фахівцями навчального матеріалу, розв'язанню навчальних і виробничих проблем, розвитку творчих та організаторських здібностей, формуванню інтересу до професійної діяльності. Формування професійно компетентного працівника вимагає розвитку всіх компонентів – пізнавального, ціннісного, творчого, комунікативного, соціального [6]. Відповідність змісту навчання вимогам майбутньої професійної діяльності, зв'язок навчання з виробничою практикою, навчання на робочому місці, взаємозв'язок теоретичних курсів із практичними предметами, тривале стажування на робочих місцях під час навчання – ось те, що формує основу висококваліфікованих спеціалістів сфери туризму [1, с. 130]. Експериментальне дослідження, проведене за темою наукової статті, підтверджує думку науковців. У ході дослідження нами виявлено, що система професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Україні потребує свого удосконалення, застосування інтерактивних методів, методики та технологій щодо пошуку творчих рис у студентів, сприяння креативному мисленню як у викладачів, так і у студентів. Вагоме значення для створення сприятливих умов для творчості має й інфраструктурне забезпечення освітнього процесу, що зумовлене необхідністю оперативно та чітко діяти, застосовувати новітні інформаційні технології та засоби для виконання поставлених завдань, бути попереду серед рівних собі та не зупинятися на досягнутому.

Протягом роботи над статтею здійснено аналіз кращих вітчизняних і закордонних практик щодо впровадження методики стимулювання творчого потенціалу серед студентів, зокрема тих, які опановують дисципліни за спеціальністю «туризм» і «готельно-ресторанна справа». З метою реалізації передових ідей швейцарського досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму у ВНЗ України обґрунтовано доцільність

впровадження практично зорієнтованих технологій навчання, у т. ч.:

– роботу в команді, застосування рольових ігор, створених за аналогами підприємств сфери туризму;

– забезпечення організації професійної підготовки, що базується на спільній діяльності навчальних закладів і підприємств туристичної індустрії за дуальною системою;

– участь студентів у програмах стажування за кордоном, транснаціональній практиці, міжнародних проектах;

– підвищення професійної кваліфікації на робочому місці;

– збільшення варіативної складової освітніх програм, що сприятиме індивідуалізації навчального процесу;

– поглиблення професійної компетентності у сфері іноземних мов;

– надання більшої автономії ВНЗ у розробці освітньо-професійних програм підготовки;

– трансформація змісту підготовки;

– диверсифікація напрямів та спеціальностей сфери туризму.

Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення української системи професійної туристичної освіти, міжнародних проектів із підготовки кваліфікованих фахівців, складання лекцій у ВНЗ і на факультетах підвищення кваліфікації; під час написання робіт, присвячених професійній туристичній освіті. Важливим вбачається потреба в активізації застосування методики пошуку творчих особистостей серед студентів і залученню їх до виконання творчих робіт, а також безпосередньо як менеджера туристичної фірми, фахівця сфери обслуговування, різних секторів індустрії гостинності, інших професій та спеціальностей, де цінується креативність мислення, творчий підхід до створення та надання відповідних фахових послуг, розробки та прийняття проектних рішень креативного менеджменту.

Отже, творчу діяльність особистості можна визначити як синтез властивостей і особливостей особистості, здатної знаходити та використовувати власний творчий потенціал та взаємодіяти в соціумі, спрямовуючи власні зусилля на пошук найбільш оптимального рішення та позитивного результату.

Висновки з проведеного дослідження. Експериментальна робота з формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму, що проводилася на кафедрі туризму та готельно-ресторанної справи ЧДТУ (м. Черкаси), ґрунтувалася на апробації орієнтовної моделі формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу, яка включала цільову, змістову, технологічну та результативну складові частини. Таким чином, формування професійної культури майбутніх менедже-

рів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу розглядається як структурна динамічна система, яка змінюється під впливом інтеграційних процесів у суспільстві на кожному з виділених етапів. Модель передбачає щорічний моніторинг за критеріями та показниками. Для проведення дослідження за темою статті здійснено аналіз відомих методик формування творчих умінь та наукове обґрунтування доцільності застосування ефективних методик для визначення потенціалу творчості серед майбутніх фахівців сфери туризму та готельно-ресторанної справи. На прикладі кафедри туризму та готельно-ресторанної справи ЧДТУ проведена експериментальна перевірка методики формування творчих умінь у майбутніх фахівців сфери туризму та готельно-ресторанної справи. Узагальнюючи результати дослідження, варто стверджувати: творчість потрібна у вирішенні особистих проблем у повсякденному житті, а також творчість є в межах окремого людського життя і на суспільному рівні, де виявом творчої активності особистості є наукові відкриття, нові напрями мистецтва, винаходи. Отже, у людини для творчості є різнобічні умови вияву, важливо лише мати бажання та певні умови для виявлення творчого потенціалу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Биць Г. Досвід Австралії у формуванні фахівців сфери туризму. Молодь і ринок. 2011. № 2 (73). С. 126-130.
2. Беляєва С.С. Даруй життя джерелам. Екологічний проект у рамках конкурсної програми «Україна в стилі ЕКО» ГО «КолоОбіг». Черкаси, 2017. 40 с.
3. Творче мислення: його особливості і засоби розвитку (на прикладі підвищення кваліфікації спеціалістів). Творчі виміри і критерії педагогічної діяльності // Новый Акрополь. Культурная ассоциация. / URL: <http://www.newacropolis.org.ua/theses/0b8cc858-8d29-45ba-bb43-633f071abf62/> «Osvita.ua» Активная философия в Украине (дата звернення: 10.01.2019).
4. Казьмерчук А.В. Формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2017. 296 с.
5. Тест на з'ясування рівня творчого потенціалу людини. // Освіта. Уа. Психологія. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/psychology/9921/2007-2019> (дата звернення – 10.04.2018).
6. Павленко В.В. Особливості підготовки майбутнього вчителя в Республіці Польща в контексті полікультурного підходу.: збірн. наук. праць. / Проблеми освіти. Вінниця-Київ, 2015. Вип. 82. С. 196-203.

REFERENCES:

1. Byts H. (2011) Dosvid Avstralii u formuvanni fakhivtsiv sfery turyzmu. [Australia's experience in the formation of tourism professionals.] Molod i rynok. no 2 (73). pp. 126-130. (in Ukrainian)/

2. Belyaeva S.S. (2017) Darui zhyttia dzherelam. Ekolohichnyi proekt u ramkakh konkursnoi prohramy «Ukraina v styli EKO» HO «KoloObih» [Give life to sources. Ecological project within the framework of the competition program "Ukraine in the style of ECO" NGO "KoloObih"] Cherkasy (in Ukrainian).

3. New Acropolis. Cultural Association (2018). Tvorche myslennia: yoho osoblyvosti i zasoby rozvytku (na prykladi pidvyshchennia kvalifikatsii spetsialistiv) [Creative dimensions and criteria of pedagogical activity. Creative thinking: its features and means of development (for example, the professional development of specialists).] Available at: <http://www.newacropolis.org.ua/theses/0b8cc858-8d29-45ba-bb43-633f071abf62/> (accessed 10 January 2019).

4. Kazmierchuk A.V. (2017) Formuvannia profesiinoi kultury maibutnikh menedzheriv turyzmu v pozaaudytor-

nii diialnosti vyshchoho navchalnoho zakladu [Formation of professional culture of future tourism managers in non-auditing activity of higher educational institution] (PhD Thesis), Zhytomyr.

5. Osvita.Ua (2018). Test na z'iasuvannia rivnia tvorchoho potentsialu liudyny [Psychology. A test to find out the level of creative potential of a person.]. / Available at: <http://osvita.ua/vnz/reports/psychology/9921/2007-2019> «Osvita.ua» (accessed 10 April 2018).

6. Pavlenko V.V. (2015) Osoblyvosti pidhotovky maibutnoho vchytelia v Respublitsi Polshcha v konteksti polikulturnoho pidkhodu [Features of the future teacher training in the Republic of Poland in the context of the multicultural approach]. Problems of education, vol. 82, no. 196-203.

Belyaeva Svetlana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Tourism and Hotel and Restaurant Affairs
Cherkasy State Technological University

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF EXPERIMENTAL VERIFICATION OF THE METHOD OF FORMATION OF CREATIVE SKILLS IN FUTURE SPECIALISTS IN THE SPHERE OF AND HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

The purpose of the article. Among the main tasks of the study - the definition of the most optimal methods for the formation of creative skills of future professionals. The main purpose of experimental work for the disclosure of the subject of the article is a deeper study of the object and subject of the study. The necessity of realization of the set goal has determined the corresponding organization of experimental work.

The task of identifying the most optimal methods of forming creative skills for future professionals is one of the priority areas of our research. The main purpose of experimental work for the disclosure of the subject of the article is a deeper study of the object and subject of the study. The necessity of realization of the set goal has determined the corresponding organization of experimental work.

Methodology. When writing an article and directly practical scientific research on its subject, an appropriate methodology and methods are used, in particular diagnostics, problem-solving, interactive, practical and evaluation, as well as appropriate means, including verbal (language, textbooks, tutorials), visual (circuits, tables, multimedia); methods of control and correction (testing, surveys, self-control, counseling, individual tasks, interviews); Methods of mathematical statistics, processing, analysis, generalization and design of the results of the experiment on the topic of research.

The analysis of methods of forming creative skills and scientific substantiation of expediency of application of effective methods for determining the potential of creativity among future specialists of the sphere of tourism and hotel and restaurant business is carried out.

On the basis of well-known theories and techniques and independently developed instrumental means, experimental verification of their adaptation to the current realities of determination and formation of creative potential and creativity among the students of the specialties "tourism" and "hotel and restaurant business" was performed.

Results. It is determined that the proposed model of research involves annual monitoring of the criteria and relevant indicators. There are a number of quantitative and qualitative indicators that are characteristic for determining the creative potential of the future specialist in the sphere of tourism and hotel and restaurant business.

Practical implications. Experimental work was performed on the basis of the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Affairs of the Faculty of Food Technologies and the Service Industry of Cherkassy State Technological University (Cherkasy).

Value/originality. Experimental work on the formation of the professional culture of future tourism managers was based on the approbation of an indicative model for the formation of the professional culture of future tourism managers in the non-auditing activity of the higher educational institution, which included the target, content, technological and productive components.

The formation of the professional culture of future tourism managers in the non-auditing activity of the higher educational institution was considered as a structural dynamic system that changes under the influence of integration processes in society at each of the selected stages.